

Venäjä-osaamisen monet merkitykset

Venäjä-osaamisen käsite on ollut käytössä Suomessa jo reilut kaksi vuosikymmentä. Varsinkin viimeisten kymmenen vuoden aikana käsite on ollut ahkerassa käytössä, ja käsitteen sisältöä on myös yritetty ymmärtää ja selkeyttää. Yhtäältä Venäjä-osaamisen käsitteen abstraktisuus, epämääräisyys, levinneisyys sekä toisaalta Venäjä-osaamisen merkityksellisyys Suomelle käytännön toimien tasolla ovat osaltaan johtaneet siihen, että Venäjä-osaamisen käsitettä käytetään eri konteksteissa huolimatta siitä, onko kyse todellisuudessa Venäjään liittyvästä osaamisesta vai (asian)tuntemuksesta. Tässä artikkelissa tarkastellaan Venäjä-osaamisen käsitteen merkityksiä lingvistisen analyysin keinoin.

Kari Bogdanoff

Venäjä-osaamisesta puhuvat Suomessa niin virkamiehet, tutkijat, journalistit kuin aiheesta muutoin kiinnostuneet ihmiset. Vastaavasti Venäjä-osaamisen käsite esiintyy muun muassa ulkoministeriön toimintaohjelmassa, tutkimuksissa, uutisissa ja muissa yhteyksissä. Venäjä-osaamisen käsitettä on suhteellisen helppo käyttää sen abstraktin luonteen vuoksi. Se, mitä Venäjä-osaaminen pitää sisällään ja mihin osaaminen viittaa, ovat kuitenkin kiisteltyjä kysymyksiä. Kuten Esa Seppänen (2010, 193) jo aikanaan totesi, monet eri mielipiteet Venäjä-osaamisesta näyttävät syntyvän siitä, että osaamista, tietoa ja tuntemusta käytetään paikoin toistensa korvaavina käsitteinä. Vielä tänäkin päivänä Venäjä-osaaminen näyttäytyy monivivahteisena ja sekavana käsitteenä (ks. Rekolainen 2017). Ajan saatossa esitetyt monet tulkinnat Venäjä-osaamisen käsitteestä voivat paikoin luoda haasteita perehtyä julkaisuihin, joissa Venäjä-osaamista käytetään suhteellisen vapaasti ja ilman tarkempaa määritelmää tai määritelmää ollenkaan (ks. Jänis-Isokangas 2017).

Venäjä-osaamisen merkitystä ja olemassaolon syitä ei ole yritetty systemaattisesti selvittää käsiteanalyysin tai -tutkimuksen keinoin, vaikka viimeiset 20 vuotta Venäjä-osaaminen on näyttäytynyt yhteiskunnallisesti merkityksellisenä taloudelliselle, poliittiselle ja kulttuuriselle kehitykselle. Tämän artikkelin tarkoituksena on käsitetutkimuksen avulla kuvata se Venäjä-osaamisen käsite, joka muodostuu, jos käymme systemaattisesti läpi aiheesta käytyä (asiantuntija)keskustelua. Venäjä-osaamisen käsitteen selkeä kuvaaminen auttaa ymmärtämään paremmin muun muassa suomalaisen kauppapolitiikan, koulutuspolitiikan ja tutkimuspolitiikan suhdetta Venäjään.

Artikkelini pyrkii vastaamaan kysymykseen, miten vuosina 2007–2013 esitettyjä Venäjä-osaamisen eri määritelmiä voidaan tulkita kulttuuriosaamisen (kulttuurienvälisen viestinnän) näkökulmasta. Tavoitteeseen päästäkseni tarkoitukseni on ensinnäkin tutkia aluksi osaamisen käsitettä lingvistiikan (sanaston, semantiikan ja sananmuodostuksen) näkökulmasta. Toiseksi aikomukseni on selkeyttää Venäjä-osaamisen käsitettä kulttuuriosaamisen (kulttuurienvälisen viestinnän) näkökulmasta, ja lopuksi vertailla lingvististä ja kulttuuriosaamista käsittelevää osiota Venäjä-osaamisen käsitteen eri määritelmiin. Lukijalle pyrin muodostamaan kuvan siitä, kuinka Venäjä-osaamista on vuosina 2007–2013 määritelty ja kuinka monet näistä määritelmistä voidaan selittää kulttuuriosaamisen käsitteellä. Tutkimus tuo myös uutta tietoa Venäjä-osaamisen käsitteen sisällöstä ja sen merkityksestä. Tutkimusaineistona käytän kymmentä eri julkaisua, joissa Venäjä-osaamisen käsitettä määritellään. Aineisto on julkaistu vuosien 2007–2013 aikana. Nämä julkaisut ja artikkelit edustavat yhteiskunnan eri osa-alueita, kuten politiikkaa, taloutta, kulttuuria ja tiedettä.

Tutkimukseni edustaa tulkitsevaa käsitetutkimusta (esim. Takala & Lämsä 2001). Tulkitsevan käsitetutkimuksen tavoitteena on etsiä merkityksiä, jotka sisältyvät käsitteisiin ja niiden määritelmiin, sekä tulkita näitä merkityksiä tutkimukselle asetetusta teoreettisesta näkökulmasta (emt., 371). Työn teoreettiseksi pohjaksi olen valinnut Young Yun Kimin (2001; 2015) viestinnän ja poikkikulttuurisen adaptaation integroidun teorian. Sen keskeisenä ajatuksena on selittää, kuinka ja miksi ihmiset uuteen, tuntemattomaan tai vaihtuneeseen kulttuuriseen ympäristöön siirtyttyään adaptoituvat ja kehittyvät niin sanotusta ”ulkopuolisesta” etenevässä määrin ”sisäpiiriin jäseneksi” (Kim 2001, 38, 31). Teoriavalinta ohjaa käsitetutkimustani huomioimaan sen, että Venäjä-osaamisen käsitteessä ei ole kyse vain vuorovaikutuksesta esimerkiksi venäläisten kanssa, vaan myös kyvystä toimia Venäjällä eli kyky hallita ”sisäpiiriin” toimintamallit.

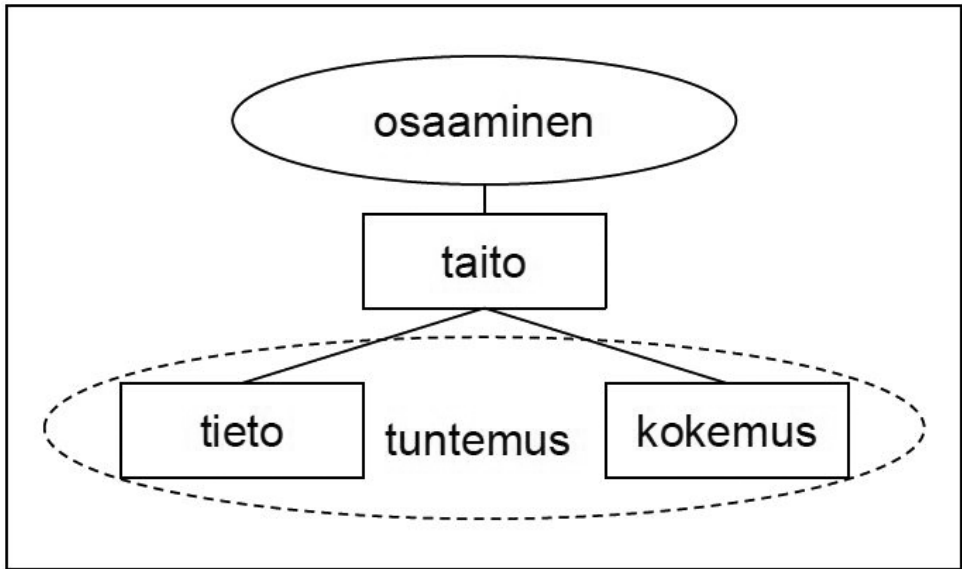
Osaaminen käsitteenä

Osaamisen käsitteen analyysin voi aloittaa itse sanasta ”osaaminen”. Osaaminen on nimitys, tarkemmin verbikantainen substantiivijohdos (VISK 2004, § 221). Verbikantaiset substantiivijohdokset, toisin sanoen deverbaalisubstantiivit pitävät sisällään kantasanaan verbin (VISK 2004, § 221). Osaaminen on siis johdettu osata-verbistä.

Osaaminen kuvastaa yhtä verbikantaisten substantiivien tyyppiä, teonnimeä. Eräät teonnimet loppuvat -minen päätteeseen (VISK 2004, § 221), kuten on kyse sanassa osaaminen. Teonnimien parafrasina toimii usein (se) että-lause (Nuutinen 1976, 17). Osaaminen voidaankin kirjoittaa auki muotoon ”se, että osaa” (jotakin). Vastaavasti -minen päätteisistä teonnimistä voidaan vaihtoehtoisesti muodostaa tekijännimi, jonka päätte on -ja (VISK 2004, § 221). Näin saadaan muodostettua sana osaja, eli henkilö, joka osaa.

Osata-sana määritellään muun muassa ”jonkin asian oppineisuutena, asian hallintana tiedollisesti tai taidollisesti, tietää, taitaa; ymmärtää, älytä” (Kielitoimiston sanakirja 2018, s.v. osata). Osata on nykyaikaisempi ilmaus sanalle taitaa (Sadeniemi 1990, s.v. taitaa). Taitaa-verbistä johdettu taito-sanalla nykymerkitys ”osaaminen, taitaminen” tunnetaan kuitenkin jo 1600-luvun puolivälistä (Häkkinen 1990, s.v. taito).

Osaamiselle löytyy alakäsitteitä, kuten kulttuuriosaaminen, sekä synonyymejä, kuten tietotaito¹ (Yleinen suomalainen asiasanasto 2018, s.v. osaaminen). Tietotaito-sana auttaa ymmärtämään osaamisen käsitteen sisältöä, sillä osaamista voidaan osittain pitää tietoon perustuvana taitona; osittain sen vuoksi, että taidon ja tiedon elementtien lisäksi myös kokemus näyttää liittyvän tiiviisti osaamisen käsitteeseen.

Kuvio 1. Osaamisen käsittekartta pelkistettynä.

Osaamisen käsitteen sanastollisen analyysin pohjalta sen merkityskenttää voi hahmotella kuviossa 1 esitetyllä pelkistetyllä kaaviolla. Käytän tutkimuksessani seuraavaa osaamisen käsitteen määritelmää: osaaminen on tiettyyn hyvin omaksuttuun tiedon ja kokemuksen kokonaisuuteen perustuva suorituksen käytännöllistä puolta koskeva kyky. Osaamisen käsitteen määritelmä perustuu kompetenssi-sanan ja taito-sanan määritelmään. Tutkimuksessani kompetenssilla tarkoitetaan tietovarantoa, eli *Kielitoimiston sanakirjan* (2018, s.v. kompetenssi) mukaan muun muassa pätevyyttä ja kelpoisuutta (ja kielikykyä). Kompetenssin nähdään perustuvan tietyn kokonaisuuden ympärille koostuvasta tiedosta ja kokemuksesta, jotka joku on hyvin omaksunut (Jefremova 2006, 1008). Taito-sana määritellään vuorostaan esimerkiksi seuraavalla tavalla: "(...) huomattavalta osaltaan harjaantumiseen ja oppimiseen perustuva jnk suorituksen käytännöllistä puolta koskeva kyky (...)" (Sademiemi 1990, s.v. taito). Pelkistettynä näen osaamisen tietoon ja kokemukseen perustuvana taitona. Tämän analyysin valossa osaaminen on taitoa, jonka alakäsitteiksi valikoituvat tieto ja kokemus (kuvio 1). Osaamisessa nimenomaan taito heijastaa toiminnan luonnetta. Yleisen suomalaisen ontologian (2018, s.v. osaaminen) mukaan osaaminen onkin mentaalista toimintaa. Artikkelin edetessä kehitän käsittekarttaa täydentämällä sitä kulttuuriosaamiseen liittyvillä tekijöillä.

Tulkitsevaa käsitetutkimusta Venäjä-osaamisen käsitteestä on osaltaan vaikeuttanut se, että Venäjä-osaamisen käsitettä käytetään paikoin synonyymisesti Venäjä-tuntemuksen käsitteen kanssa. Varsinainen ero osaamisen ja tuntemuksen käsitteiden välillä on siinä, että tuntemuksen käsite ei pidä sisällään taidon elementtiä. Tämän osoitan kuviossa 1 katkoviivalla niin, että tuntemus-käsitteen alle sisältyvät tiedon ja kokemuksen elementit. Tuntemus pitää sisällään muun muassa "tietoa ja kokemusta jostakin, omakohtaista tietämystä jostakin, perehtyneisyyttä" (ks. *Kielitoimiston sanakirja* 2018, s.v. tuntemus). Osaaminen siis sisältää tuntemusta (tietoa ja kokemusta), kun taas tuntemus ei sisällä osaamista, taitoa (vaan joitain osaamisen elementtejä, kuten tietoa ja kokemusta).

Venäjään liittyvä osaaminen

Yhdyssanoja on kahta päätyyppiä, joista Venäjä-osaamisen yhdyssana edustaa niin kutsuttuja määrittelyyhdyssanoja (VISK 2004, § 398). Venäjä-osaaminen määrittelyyhdyssanana koostuu kahdesta osasta: edusosasta ja määriteosasta. Venäjä-osaamisessa sana ”osaaminen” esiintyy yhdyssanan edusosana ja Venäjä sen määriteosana. Venäjä-osaamisen yhdyssanan määriteosa ”Venäjä” ilmaisee, että kyseessä on tietynlainen osaaminen, Venäjään liittyvä osaaminen. Yhdyssana Venäjä-osaaminen ei ole kadottanut erikoisominaisuutta osoittaa erisnimeä Venäjää, kuten on käynyt eräissä yhdyssanoissa (esimerkiksi ranskanleipä). Venäjä-osaamisen kontekstissa osaaminen siis liittyy tiettyyn maahan/valtioon/yhteiskuntaan. Maalla tarkoitetaan muun muassa ”tiettyä valtiollista aluetta, valtiota” (Kielitoimiston sanakirja 2018, s.v. maa). Valtio on puolestaan käsitteenä astetta poliittisempi. Valtiolla tarkoitetaan ”määräalueen asukkaiden järjestynyttä yhteiselämää säätelevien yhteiskunnallisten instituutioiden kokonaisuutta” (Kielitoimiston sanakirja 2018, s.v. valtio). Yhteiskunnalla vuorostaan tarkoitetaan ”kansan tai muun ihmisyyhteisön sosiaalista, järjestäytyntä kokonaisuutta” (Kielitoimiston sanakirja 2018, s.v. yhteiskunta) tai usein sosiologien mukaan ”samalla rajatulla alueella asuvia ihmisiä, joilla on yhteisiä jaettuja kulttuurisia piirteitä” (Giddens & Sutton 2013, 7).

Näitä kolmea käsitettä (maa, valtio ja yhteiskunta) yhdistää enemmän tai vähemmän kaksi asiaa: alue ja ihmiset (asukkaat, kansa). Venäjä-osaamisen kontekstissa osaaminen siis liittyy ensinnäkin kykyyn toimia Venäjällä (alueella) ja toiseksi kykyyn toimia ihmisten (asukkaiden, kansan) kanssa, joilla on yhteisiä jaettuja kulttuurisia piirteitä. Tämä kyky toimia Venäjän sosiokulttuurisessa ympäristössä ja esimerkiksi venäläisten kanssa voidaan myös käsitteellistää toisella olemassa olevalla käsitteellä: kulttuuriosaamisella.

Venäjä-osaaminen kulttuuriosaamisen näkökulmasta

Kulttuuriosaaminen on yksi osaamisen alakäsite. Yleisen suomalaisen asiasanaston (2018, s.v. kulttuuriosaaminen) mukaan kulttuuriosaaminen tarkoittaa ”erilaisten kulttuuristen taustojen ymmärtämistä, kykyä viestiä muiden kulttuurien edustajien kanssa ja kykyä sopeutua (tarvittaessa) paikallisiin olosuhteisiin ja rajoituksiin”. Näin ollen Venäjä-osaamisen kontekstissa paikallisiin olosuhteisiin ja rajoituksiin sopeutuminen viittaa ensinnäkin kykyyn toimia Venäjällä. Venäjä-osaamisen kontekstissa kyky viestiä muiden kulttuurien edustajien kanssa vuorostaan viittaa kulttuurienväliseen viestintään ihmisten kanssa, esimerkiksi venäläisten kanssa. Kulttuuriosaamisen käsite vastaisi näin merkitykseltään edellä tehtyä analyysiä siitä, että Venäjä-osaamisen kontekstissa osaaminen liittyisi kykyyn toimia Venäjällä ja/tai kykyyn toimia eri kulttuurien edustajien kanssa.

Tässä tutkimuksessa kulttuuriosaamisella (engl. *intercultural competence*) tarkoitan Kimin (2001, 98) tapaan kulttuurienvälisestä viestintäosaamista (engl. *intecultural communication competence*). Viestinnällä voidaan tarkoittaa kaikkia aktiviteetteja, joissa tapahtuu viestinvaihtoa yksilön ja ympäristön välillä. Näin ollen kaikki toiminta ja tapahtumat ovat kommunikatiivista viestintää, kunhan ihminen vastaanottaa nämä viestit. (Kim 2001, 32.) Siispä Venäjä-osaaminen pitäisi sisällään enemmän tai vähemmän kulttuurienvälisestä viestintää, silloin kun toimitaan uudessa sosiokulttuurisessa ympäristössä esimerkiksi Venäjällä ja/tai ollaan vuorovaikutuksessa eri kulttuurien edustajien, esimerkiksi venäläisten, kanssa.

Kanssatoimijoiden välillä ilmenevää kulttuurienvälistä viestintää nähdään tapahtuvan, kun suuret ja merkittävät kulttuuriset erot luovat erilaisia tulkintoja ja odotuksia siitä, kuinka tulisi viestiä osaavasti. Kulttuurienvälisen viestinnän näkökulmasta kulttuuri pitää sisällään joukon opittuja ja jaettuja tulkintoja uskomuksista, arvoista ja normeista, jotka vaikuttavat suhteellisen suuren ihmisryhmän käyttäytymiseen (Lustig & Koester 2003, 51, 27). Kun on kyse kyvystä toimia eri kulttuurien edustajien kanssa, vallitsee kulttuurienvälisen viestinnän kontekstissa vähintään kahden kanssatoimijan kesken dikotominen jako meidän ja kulttuurisesti erilaisten heidän välillä. Kulttuurienvälistä viestintää voidaankin tarkastella kulttuurisesti heterogeenisten kanssatoimijoiden välisen suhteen kontekstissa (Imahori & Lanigan 1989, viitattu Cupach & Imahori 1993, 125). Eli venäläinen ei harjoita Venäjä-osaamista (tai ei ole Venäjä-osaaja), kun hän viestii venäläisen kanssa ja/tai toimii tutussa sosiokulttuurisessa ympäristössä.

Kulttuuriosaamisen käsitteelle löytyy useita määritelmiä (ks. esim. Yleinen suomalainen asiasanasto 2018, s.v. kulttuuriosaaminen; Deardorff 2015, 217; Ward & Wilson 2014, 41). Tässä tutkimuksessa käytän omaa kulttuuriosaamisen määritelmäni, joka pohjautuu Wardin ja Wilsonin (2014, 41) määritelmään, asiantuntijoiden näkemyksiin kulttuuriosaamisesta ja tutkimuksessa käytettyyn osaamisen käsitteen määritelmään. Kulttuuriosaamisella tarkoitan seuraavaa: tietoon ja kokemukseen perustuva kyky toimia soveliaasti ja tehokkaasti uudessa kulttuurisessa kontekstissa ja/tai olla soveliaasti ja tehokkaasti vuorovaikutuksessa eri kulttuurien edustajien kanssa. Kulttuuriosaamisen käsitteen määritelmässä nousee esille edellä tehty analyysi osaamisen käsitteen luonteesta. Sekä osaaminen että kulttuuriosaaminen nähdään toiminnallisina käsitteinä, joissa suorituksen käytännöllistä puolta koskeva kyky perustuu jonkin tiedon ja kokemuksen kokonaisuuteen.

Jatkossa tarkoitan Venäjä-osaamisella Venäjään liittyvää kulttuuriosaamista. Kokonaisuudessaan Venäjä-osaamisella tarkoitan seuraavaa: Venäjään liittyvään tietoon ja kokemukseen perustuva kyky toimia soveliaasti ja tehokkaasti uudessa kulttuurisessa kontekstissa ja/tai olla soveliaasti ja tehokkaasti vuorovaikutuksessa eri kulttuurien edustajien kanssa. Näin jää mahdollisuus sille, että Venäjä-osaamista olisi mahdollista harjoittaa myös muualla kuin Venäjällä ja/tai muiden kuin venäläisten kanssa. Tämä näkemys perustuu siihen, että Venäjä on monikulttuurinen yhteiskunta (Kuusi, Smith & Tiihonen 2007, 10) eikä kulttuuria pidä mieltää selvästi rajattuna alueena (Condon 2015, 450). Jatkossa kuitenkin yleistän tätä havaintoa puhumalla ensisijaisesti kyvystä toimia Venäjällä ja venäläisten kanssa. On siis syytä huomauttaa, että Venäjä-osaamisen käsitteen merkitykseen vaikuttaa kunkin tapa määrittellä kulttuuriosaamisen käsite. Eri kulttuuriosaamisen määritelmien käyttäminen voi muuttaa Venäjä-osaamisen käsitteen luonnetta ja ymmärrystä. Vastaavasti se voi tuoda esille uusia näkökulmia Venäjä-osaamisen tarkasteluun.

Kulttuuriosaaminen käsitteenä

Kulttuuriosaaminen (engl. *Host communication competence*) jaetaan yleensä kolmeen toisiinsa liittyvään komponenttiin: kognitiiviseen (tiedolliseen), operationaaliseen (toiminnalliseen) ja affektiiviseen (asenteelliseen) (Kim 2015, 439; 2001, 99; Deardorff 2015, 217). Esitän kulttuuriosaamiseen sisältyvät tiedot, taidot ja asenteet Deardorffin (2015) näkemyksen mukaan varsin tiiviin esitystavan vuoksi. Tämän osion lopussa nämä tiedot, taidot ja asenteet on sijoitettu käsittekartan kognitiivisen (tieto), operationaalisen (taito) ja affektiivisen (asenteet) komponentin alle. Kulttuuriosaamisen rinnalla yksilön muut henkilökohtaiset tekijät ovat

persoonallisuus ja erinäiset taustatekijät (esim. koulutus) (ks. Kim 2001, 211, 165–168, 172–180, 208). Näitä tekijöitä en tässä tutkimuksessa sen tarkemmin käsittele, vaikkakin liitän ne käsittekarttaan jäljempänä Venäjä-osaamisen/Venäjä-osaajan käsitteen alle.

Kulttuuriosaaminen pitäisi sisällään muun muassa seuraavia kognitiivisia tietoja:

- 1) Oman kulttuurin tuntemus, joka sisältää ymmärrystä siitä, kuinka henkilö itse on kulttuurisesti ehdollistettu käyttäytymään ja viestimään (Deardorff 2015, 218);
- 2) Toisen (subjektiivisen) kulttuurin tuntemus, joka pitää sisällään syvällistä kulttuurispesifistä tietoa tietyistä kulttuureista sisältäen ymmärrystä taustalla olevista kulttuurisista arvoista, asenteista ja tavoista, miten toisen kulttuurin edustajat ovat kulttuurisesti ehdollistettuja (Deardorff 2015, 218);
- 3) Kielikompetenssi, eli kieliopin ja sanaston tuntemuksen lisäksi sosiolingvististä ymmärrystä siitä, kuinka kieltä käytetään sosiaalisessa ja kulttuurisessa kontekstissa (Deardorff 2015, 218). Kieli myös näyttäytyy käsitysten ja ajatusten representaatiojärjestelmänä eikä vain viestinnän välineenä (Bennett 1998, 13);
- 4) Kontekstuaalinen tieto (engl. *contextual knowledge*), joka sisältää historian, kirjallisuuden, kulttuuristen artefaktien, politiikan, talouden ja uskonnon tuntemusta (Deardorff 2015, 218).

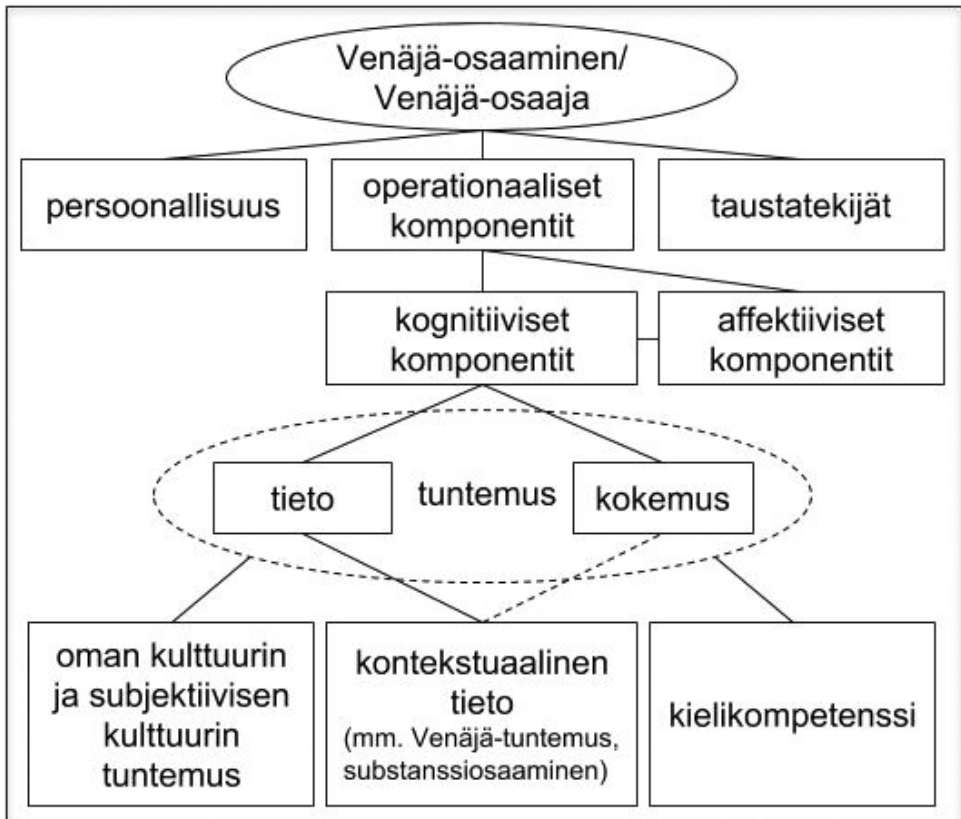
Kontekstuaalinen tieto riippuu siis täysin kontekstista, eli asiayhteydestä tai siitä, mitä tarvitsee kullakin hetkellä tietää. Tässä tutkimuksessa Venäjä-tuntemuksella (engl. *Russia-related contextual knowledge*) tarkoitan Venäjään liittyvää kontekstuaalista tietoa, jota on mahdollista kerryttää myös kokemusperäisesti. Tämän lisäksi kontekstuaalinen tieto pitää sisällään tietyssä vuorovaikutustilanteessa tarvittavaa tietoa, esimerkiksi omaan ammattialaan (substanssiosaamiseen) liittyvää tietoa (Deardorff 2015, 218). Tässä tutkimuksessa substanssiosaamisella tarkoitan oman ammattialaan liittyvää osaamista.

Kulttuuriosaamisessa nähdään tarvittavan muun muassa seuraavia operationaalisia taitoja:

- (1) kuuntelua/tarkkaavaisuutta liittyen sekä vuorovaikutuksen sisältöön että siihen mitä ei ole sanottu; (2) havainnointia, eli huomion kiinnittämistä kaikkiin vuorovaikutuksessa esiintyviin, etenkin ei-sanallisiin, merkkeihin sekä omien toimien havainnointia; (3) reflektointia, joka pitää sisällään omien toimien valvomista ja kriittistä itsereflektiota; (4) perspektiivien vastaanottamista (empatiaa), eli tietoisuutta ja kykyä nähdä asioita muiden perspektiivistä; sekä (5) viestintää, eli sanallista ja ei-sanallista viestintää, joka sisältää tietoisuutta vastapuolen viestintätyyleistä sekä kykyä dekodata ja harjoittaa koodin vaihtelua (Deardorff 2015, 218). Lista taidoista ei ole kaiken kattava (ks. esim. Kim 2001, 114–117; Brighton 2013, 55–61; Spitzberg 2000, 376).

Eräissä ajankohtaisissa tutkimuksissa nähdään, että asenteet ovat kulttuuriosaamisen hankkimisen ja kehittämisen perusta. Kulttuuriosaamisessa ratkaiseviksi asenteiksi luetaan esimerkiksi ennakkoluulottomuus, joka tarkoittaa pidättäytymistä toisten tuomitsemisesta tai tekemästä oletuksia toisista; uteliaisuus, eli halu ymmärtää sekä halu oppia lisää toisista ja muista kulttuureista; kunnioitus, joka sisältää toisten arvostamista ja tiedostamista, että kunnioitus ilmentää itsensä eri tavalla ihmisten käyttäytymisessä kulttuurista riippuen; sekä toleranssi tuntematonta ja erilaisuutta kohtaan. (Deardorff 2015, 219.)

Kaikki nämä kulttuuriosaamisen käsitteeseen sisältyvät tekijät voidaan sijoittaa selkeän käsittekartan muotoon Venäjä-osaamisen ja sitä harjoittavan Venäjä-osaajan näkökulmasta (kuvio 2). Tässä käsittekartassa tarkastelen yksilön attribuuttien välistä suhdetta toisiinsa. Venäjä-osaamisen/Venäjä-osaajan käsitteen alle sisällytän yksilön kolme henkilökohtaisen tason tekijää: persoonallisuus, taustatekijät ja kulttuuriosaamiseen sisältyvä operationaalinen komponentti. Tämä välittää ajatuksen siitä, että (kulttuuri)osaaminen rakentuu tietoon

Kuvio 2. Yksilön Venäjä-osaamiseen liittyvät tekijät käsittekartan muodossa

perustuvasta taidosta. Kim näkeekin, että juuri operationaalinen osaaminen mahdollistaa kognitiivisten (tiedollisten) ja affektiivisten kykyjen soveltamisen eri kulttuuriedustajien kanssa soveliaasti ja tehokkaasti (Kim 2015, 439). Samasta syystä olen sijoittanut kognitiivisen ja affektiivisen komponentin operationaalisen komponentin alle. Kaikki nämä kolme komponenttia (operatiivinen, kognitiivinen ja affektiivinen) ovat yhteydessä toisiinsa (Kim 2001, 117). Persoonallisuus ja taustatekijät vaikuttavat Venäjä-osaamiseen kokonaisvaltaisesti, vaikka esitän ne erillään kulttuuriosaamiseen liittyvistä operationaalisista, kognitiivisista ja affektiivisistä komponenteista.

Kuvion 2 käsittekartassa esitän kognitiivisen komponentin yksityiskohtaisemmin. Tarkoituksena on havainnollistaa eritoten Venäjä-osaamisen ja Venäjä-tuntemuksen käsitteiden keskinäistä suhdetta. Tämä kognitiivinen komponentti rakentuu kuvion 1 mukaisesti. Käsittekartassa (ks. kuvio 2) oman kulttuurin ja toisen (subjektiivisen) kulttuurin tuntemuksen sisällytän tuntemus-käsitteen alle. Toisin sanoen Venäjä-osaamiseen sisältyy oman ja toisen kulttuurin edustajan subjektiivisen kulttuurin tuntemusta. Kontekstuaalisen tiedon liitän ensisijaisesti tiedon käsitteen alle. Kontekstuaalista tietoa voi myös kerryttää kokemuseräisesti. Kuviossa esitän tämän katkoviivalla kontekstuaalisen tiedon ja kokemuksen välillä, mikä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kokemuseräisesti kerrytetty kontekstuaalinen tieto olisi jossain suhteessa vähemmän merkityksellistä. Kontekstuaalinen tieto sisältää esimerkiksi Venäjä-tuntemusta (Venäjään liittyvää kulttuurin, historian ja talouden tuntemusta) ja omaan ammattialaan (substanssiosaamiseen) liittyvää tuntemusta. Kielikompetenssin liitän

tuntemuksen käsitteen alle niin, että se sisältää sekä tietoa että kokemusta kielestä ja sen käytöstä. Seuraavaksi esitän lyhyen katsauksen Suomen Venäjä-osaamisen kehitysvaiheista vuosina 1990–2010 ja siitä käydystä keskustelusta. Suomen Venäjä-osaamisen juuret yltävät toki tätä kauemmas.

Venäjä-osaamisen kehitys vuosina 1990–2010

1990-luvun alussa muutoksia kokenut Suomen ja Neuvostoliiton välinen idänkauppa oli menettämässä erikoisasmaansa Neuvostoliiton uudessa länsiorientuneemmassa ulkomaankaupassa (Koivumaa & Valtonen 1990, 18). Vaikka Neuvostoliitto-osaamisen käsitettä ei käytetty Neuvostoliiton olemassaolon aikana (Kaisto 2009, 20), Neuvostoliitto-osaamista oli ainakin jonkinlaisessa muodossa olemassa. 1990-luvun alussa suomalaisyritykset näkivät, että maantieteellisen aseman lisäksi niillä oli länsieurooppalaisiin maihin verrattuna etulyöntiasemanaan osaamista, joka perustuisi kaupan pitkiin perinteisiin, Neuvostoliiton tuntemukseen ja Suomen hyvään maineeseen luotettavana kauppakumppanina (Koivumaa & Valtonen 1990, 27, 33). Tällainen osaaminen oli esimerkiksi bilateraali-kaupan aikana hankittua projektiosaamista (Tuomikoski 1996, 100). Bilateraali-kauppaa harjoitettiin valtiomiestasolla tavaravaihtopöytäkirjoilla (Ollus 2008, 60).

Keskustelu Venäjä-osaamisesta alkoi asteittain 1990-luvun alussa Neuvostoliiton romahdettua ja idänkaupan loputtua. Esimerkiksi Maanantaiseuran Itämeren vuorovaikutusaiheisissa istunnoissa vuosina 1992–1993² nousi huoli suomalaisten Venäjä-osaamisen riittävytydestä (Moitus & Tuomikoski 1996, 2, 5). Maanantaiseuran keskusteluissa Venäjä-osaamisen tärkeyttä korostettiin Neuvostoliiton hajoamisella ja Suomen hämmöttävällä Euroopan Unionin (jatkossa EU) jäsenyydellä. Venäjä-osaamisen käsitettä ei tuolloin erityisemmin etsitty tai problematisoitu, vaan ”sitä vain alettiin käyttää” (Sallinen 2016). Venäjä-yhteyksissä nähtiin tarvetta uudennaisille osaajille, joilla oli taitoa luoda hyviä suhteita venäläisten kanssa, sopeutumiskykyä muutostilanteisiin, toimintaympäristön hallintaa, venäjän kielen taitoa ja Venäjän kulttuurin tuntemusta (Moitus & Tuomikoski 1996, 10, 9). Lisäksi siinä missä ennen Suomen kauppasuhteita Neuvostoliiton kanssa hoidettiin lähinnä ministeriötasolla, Venäjän siirryttyä markkinatalouteen vastuu suhteiden solmimisesta siirtyi suomalaisille yrityksille (Mikkola, Bloigu & Karhunen 2009, 6, 3). Markkinatalouteen siirtymisen seurauksena *status quo* Suomessa häiriintyi: kysyntä Venäjä-osaajista ei kohdannut tarjontaa esimerkiksi Venäjän-kaupassa. Tämä näkyi muun muassa esille nousseena huolena suomalaisyritysten kilpailukyvyistä länsiyritysten kesken Venäjän markkinoista, jossa venäjän kielen taito nähtiin välttämättömänä (emt., 3, 6).

Suomalaiset yritykset ja julkishallinto korostivat 1990-luvun puolivälissä Suomen Venäjä-osaamista pyrkien luomaan Suomelle *gateway*-asemaa Venäjän-kaupassa (Karhunen, Kosonen & Paajanen 2003, 6). Yksinkertaistettuna *gateway*-käsite on ymmärrettävissä eräänlaisena geopoliittisena porttikäytäväalueena idän ja lännen välillä (emt., 12–13). Myös EU:ssa vallitsi olettaus, jonka mukaan Suomi voi tuoda hyötyä EU:lle Venäjä-osaamisellaan ja -asiantuntemuksellaan. Suomen tultua hyväksytyksi EU:hun vuonna 1994 Suomessa alkoi laajalti levitä käsitys Venäjä-osaamisen ja -asiantuntemuksen riittämättömyydestä ja ajantasaisuudesta. (Moitus & Tuomikoski 1996, 5.) Samaan aikaan syntyi tarve profiloita suomalaisia Venäjä-osaajiksi ja -asiantuntijoiksi EU:n suuntaan esimerkiksi taloudellisten tukien toivossa (emt., 10). Suomea profiloitiin Venäjä-osaajana ja -asiantuntijana myös kansainvälisille yrityksille ja kansalaisjärjestöille, joille mainostettiin Suomen maantieteellisen aseman lisäksi laajaa käytännön kokemusta yhteistyöstä Venäjän kanssa (ks. Koski 1997, 7).

1990-luvun puolivälissä alkoi keskustelu siitä, ettei Venäjä-osaamiseen ja -tuntemukseen tähtäävää koulutusta ja tutkimusta ollut tarpeeksi. Esimerkiksi opetusministeriön *Venäjää koskevan opetuksen ja tutkimuksen tavoiteohjelman ohjausryhmän muistio* ehdotti Suomen aseman vahvistamista kansainvälisesti kiinnostavana Venäjä-osaamisen ja -tuntemuksen maana (Opetusministeriö 1995, 9–10). Tavoitteisiin päästäisiin kehittämällä Venäjä-osaamista koulutuksen keinoin ja Venäjä-tuntemusta tutkimuksen keinoin (emt., 9). Taloussuhteiden jatkaminen Venäjän kanssa ja perusteet tämän keinon luomiseksi nähtiin opetusministeriössä välttämättömyytenä. Esimerkiksi opetusministeriön julkaisussa korostetaan Turun kauppa-korkeakoulun erityisasemaa suomalaisten Venäjä-osaamisen ja -tuntemuksen lisäämisessä siellä toimivan Venäjän-kaupan tutkimus- ja koulutusyksikön ansiosta (emt., 10).

Venäjä-osaamisen käsite vakiintui kielenkäyttöömme 1990-luvun puolivälin aikana. Vielä opetusministeriön julkaisussa vuonna 1995 Venäjä-osaamisen ja -tuntemuksen käsitteet kirjoitettiin pääosin erikseen muodossa ”Venäjä tuntemus ja osaaminen”. Käsitteen Venäjän-osaaminen (sic) voi löytää julkaisusta ainakin kerran (ks. Opetusministeriö 1995, 10). Jo vuonna 1996 ilmestyneessä raportissa *Suomen Venäjä-osaaminen: tietoja hallinnon, tutkimuksen ja koulutuksen Venäjä-osaajista* Venäjä-osaamisen käsitettä käytetään läpi julkaisun (ks. Moitus & Tuomikoski 1996). 1990-luvun puolivälissä suomalaisten Venäjä-osaamista ryhdyttiin myös kartoittamaan eri projektein. Esimerkiksi edellä mainitussa raportissa elinkeinoelämän ja hallinnon vaikuttajat arvioivat Suomen Venäjä-osaamisen tilan ja tarpeen (emt., 2). Vuodesta 1995 lähtien Venäjä-osaamisen kehittämisestä vastasivat ensisijaisesti ammattikorkeakoulut, yliopistot ja osaamiskeskukset (Opetus- ja kulttuuriministeriö 1998; Kivinen 2003, 4; Rantaniemi 2003, 20).

Kaiken kaikkiaan 1990-luvun alun tapahtumat voidaan osaltaan yleistää seuraavasti: suomalaisten ja venäläisten merkittävän kulttuurienvälisen eron lisäksi keskeisin syy kiinnittää huomiota Venäjä-osaamiseen Suomessa oli epäsuhta suomalaisten Venäjä-osaamisen ja taloudellisten intressien välillä. 1990-luvun alussa epäsuhtaan vaikutti muun muassa Venäjän siirtyminen markkinatalouteen ja siitä syntynyt tarve kilpailukykyisestä Venäjä-osaamisesta. Suomessa tähän epäsuhtaan vastattiin suomalaisten Venäjä-osaamista tukevalla koulutuspolitiikalla. Suomen geopolitiittinen asema lännen ja idän välillä sekä hämmäyttävä EU:n jäsenyys osaltaan myötävaikuttivat Venäjä-osaamisen kehitykseen.

Suomen Venäjä-osaamisen merkitys Suomen taloudelliselle, poliittiselle ja kulttuuriselle kehitykselle oli ajankohtainen aihe myös 2000-luvulla. Esimerkiksi vuonna 2003 opetusministeriö julkaisi Venäjä-toimintaohjelman tukemaan suomalaisten Venäjä-osaamisen vahvistamista (Mustajoki 2007, 89). Myöhemmin vuonna 2006 opetusministeriö päätti käynnistää selvitystyön, jonka yhtenä tavoitteena oli arvioida kansainvälistymiskehityksen edistymistä Venäjä-osaamisen osalta (emt., 89). Selvitystyön käynnistäminen sai myös huomiota *Helsingin Sanomien* mielipidepalstalla. Opetusministeriö ja Suomen Akatemia näyttivät ottavan Venäjä-osaamiseen liittyvät haasteet vastaan – tällä kertaa tosissaan. Päättäjien ja vaikuttajien kesken näytti esiintyvän huolta suomalaisten vähenevästä kiinnostuksesta venäjän kieltä kohtaan, vaikka Suomen Venäjän-kauppa kasvoi (Helsingin Sanomat 2006). Professori Arto Mustajoen (2007) laatima selvitys oli laajin 2000-luvulla tehty tutkimus suomalaisten Venäjä-osaamisesta, sellaisena kuin Venäjä-osaamisen käsite tuolloin ymmärrettiin.

Venäjä-osaamisen määritelmiä vuosilta 2007–2013

Seuraavaksi käyn läpi eri Venäjä-osaamisen käsitteen määritelmiä. Kronologisessa järjestyksessä esitetyt määritelmät eivät edusta kaikkia olemassa olevia Venäjä-osaamisen määritelmiä. Jatkossa kirjoitan Venäjä-osaamisen määritelmäni sanaliittona Venäjään liittyvänä kulttuuriosaamisena, jottei määritelmäni sekoitu esimerkeissä esitettyihin näkemyksiin Venäjä-osaamisesta.

2000-luku näyttää erityisen kiinnostavana Venäjä-osaamisen käsitteen käytön ja kehityksen näkökulmasta. Sikäli kuin on tiedossa, ensimmäiset kaksi Venäjä-osaamisen käsitteen määritelmää ilmestyivät vuonna 2007. Näistä ensimmäinen määritelmä ilmestyi *Venäjä 2017: Kolme skenaariota* -raportissa (Kuusi, Smith & Tiihonen 2007). Tässä raportissa Venäjä-osaamisen käsite nähdään muodostuvan kognitiivisesta komponentista:

(1) Venäjä-osaamisessa on kysymys naapurimaan *tuntemisesta* ja ihmisten elämän ja ajattelun *ymmärtämisestä* sekä myös venäjän kielen *hallitsemisesta* (Kuusi, Smith & Tiihonen 2007, 43).

Esimerkissä 1 Venäjä-osaaminen on määritelty Venäjä-tuntemuksena, subjektiivisen kulttuurin tuntemuksena ja kielikompetenssina. Määritelmästä ei kuitenkaan käy ilmi, mihin osaaminen eli suorituksen käytännöllistä puolta koskeva kyky kohdistuu. Esimerkissä 1 korostuukin kognitiivisen komponentin eri elementtejä ilman kulttuuriosaamisen operatiivista aspektia. Tällaisenaan esimerkin 1 määritelmä ei heijasta Venäjään liittyvää kulttuuriosaamista kokonaisuudessaan vaan eräitä kulttuuriosaamisen osatekijöitä. Esimerkin 1 Venäjä-osaamisen määritelmän voi nähdä soveltuvan julkaisun tarkoitukseen eli laaja-alaiseen Venäjän yhteiskunnan analysointiin ja ennustamiseen (ks. Kuusi, Smith & Tiihonen 2007).

Toinen vuonna 2007 julkaistu Venäjä-osaamisen määritelmä on esitetty opetusministeriön selvityksessä, joka kantaa nimeä *Yliopistojen Venäjä-yhteistyön ja Venäjä-osaamisen kehittäminen*. Selvitys heijastaa korkeakoulutuksen ja tutkimuksen kansainvälistymisen tavoitteita (Mustajoki 2007, 89). Tässä selvityksessä professori Mustajoki (2007) määrittelee Venäjä-osaamisen lähinnä Venäjä-tuntemuksena:

(2) Venäjä-osaamisella tarkoitetaan sitä *tietovarantoa*, joka syntyy Venäjään maana, valtiona, yhteiskuntana, kulttuurina tai kielenä kohdistuvasta *tutkimuksesta* ja siihen perustuvasta *koulutuksesta* (Mustajoki 2007, 19).

Esimerkissä 2 Mustajoki määrittelee Venäjä-osaamisen Venäjään liittyvänä tietovarantona (kompetenssina), eli kognitiivisena komponenttina ilman toiminnallista attribuuttia. Tässäkään määritelmässä Venäjä-osaaminen ei heijasta osaamiselle ominaista suorituksen käytännöllistä puolta koskevaa kykyä. Esimerkissä 2 korostuvat kognitiivisen komponentin elementit kuten Venäjä-tuntemus ja kielikompetenssi.

Määritelmänsä raameissa Mustajoki katsoo, että Venäjä-osaamista voidaan kehittää koulutuksen lisäksi myös tutkimuksen keinoin. Tämä eroaakin opetusministeriön (1995, 9) näkemyksestä, jossa Venäjä-tutkimuksen nähdään tähtäävän Venäjä-tuntemuksen kehittämiseen. Toisaalta esimerkissä 2 Mustajoki näyttääkin tarkoittavan Venäjä-osaamisella enemmän Venäjä-tuntemusta (Venäjään liittyvää kontekstuaalista tietoa) kuin Venäjään liittyvää osaamista, jossa korostuu käytännön kyky toimia Venäjällä ja/tai venäläisten kanssa.

Kulttuurin tuntemus ei kuitenkaan ole sama asia kuin kulttuuriosaaminen (Bennett 2009, 123). Henkilö voi olla asiantuntija jollakin kulttuurin osa-alueella ja silti kykenemätön neuvottelemaan kyseisen kulttuurin edustajan kanssa (emt., 123). Toisin sanoen Venäjä-asiantuntija ei välttämättä ole Venäjä-osaaja eli henkilö, jolla on Venäjään liittyvää kulttuuriosaamista: Venäjä-asiantuntija ei välttämättä ole kykenevä viestimään venäläisen kanssa.

Mustajoen näkemys kehittää suomalaisten Venäjä-osaamista (tietovarantoa) Venäjä-tutkimuksen keinoin (ks. esimerkki 2) levisi Suomessa laajalti. Esimerkiksi vuosien 2008–2009 välisenä aikana Venäjä-osaamisen kehittämisellä perusteltiin taloudellisten tukien saatavuutta Venäjä-tutkimukseen (ks. Uusi Suomi 2008; Ulkoministeriö 2009b, 26–27, 35–36). Muun muassa ulkoministeriön Venäjä-toimintaohjelmassa Venäjä-osaaminen jaetaan kolmeen osa-alueeseen: venäjän kieleen, tutkimukseen ja tutkimuksen rahoittamiseen (Ulkoministeriö 2009b, 26–27). Kuitenkin kulttuuriosaamisen asiantuntijat katsovat, että kulttuuriosaaminen voidaan mieltää elinikäisenä oppimisprosessina ja sen integrointi tapahtuu läpi koulutuksen ja ammatillisen kehityksen (Deardorff 2009, xii–xiv).

Elinkeinoelämän valtuuskunnan *Venäläinen kapitalismi ja Suomi* -raportissa Simon-Erik Ollus (2008) katsoo Venäjä-osaamisen koostuvan kognitiivisesta, operatiivisesta ja affektiivisesta komponentista:

(3) Venäjä-osaamisen ydin on loppujen lopuksi kyky ymmärtää ja ennakoida Venäjän kehitystä ja sen vaikutusta Suomeen. Osaaminen lähtee ensisijaisesti asenteesta ja sen voisi luonnehtia koostuvan kahdesta komponentista: *ymmärtämisestä* ja *aktiivisuudesta* (...). Aktiivisuus tarkoittaa kykyä ja uskallusta toimia Venäjän ja venäläisten kanssa, halua ylläpitää henkilösuhteita sekä oleskella ja matkustaa Venäjällä. (Ollus 2008, 96, 99.)

Ymmärryksellä Ollus tarkoittaa muun muassa Venäjä-tuntemusta (esimerkiksi kulttuurin ja yhteiskunnan tuntemusta), myönteisen asenteen sisäistämistä Venäjää kohtaan ja venäjän kielen taitoa (Ollus 2008, 96–97). Toisin sanoen Ollus sisältää ymmärrykseen kognitiivisen ja affektiivisen komponentin eri elementtejä. Esimerkissä 3 määritelty aktiivisuus korostaa toiminnallista aspektia, operatiivista komponenttia, kattaen kyvyn toimia Venäjällä ja venäläisten kanssa. Tämä heijastaa ajatusta siitä, että kuten osaamisessa myös Venäjään liittyvässä (kulttuuri)osaamisessa on kyse toiminnasta, tekemisestä. Venäjään liittyvää (kulttuuri)osaamista voidaan kerryttää samalla tavalla kuin mitä tahansa muuta taitoa elämässämme, esimerkiksi Kimin (2001, 115) näkemyksen mukaan muun muassa yritysten ja erehdysten kautta. Kaiken kaikkiaan esimerkki 3 on verrattavissa Venäjään liittyvänä kulttuuriosaamisena kokonaisuudessaan. Tämän lisäksi esimerkin 3 Venäjä-osaamisen määritelmässä korostetaan henkilösuhteiden, eli sosiaalisen verkon, ylläpitämistä. Vuorovaikutustaitoa voidaan käsittää juuri viestinnän ja suhteiden luomisen taitona (Mönkkönen & Roos 2010, 209).

Vuonna 2009 Lappeenrannan teknillisen yliopiston Etelä-Karjala-instituutin tutkija Virpi Kaisto (2009, 26, 22) analysoi *Epämääräinen Venäjä-osaaminen* -artikkelissaan Venäjä-osaamisen käsitettä resurssi-, prosessi- ja arvonäkökulmasta. Prosessinäkökulmasta Venäjä-osaaminen nähdään käytännön toiminnan tuloksena:

(4) Jatkuva oppimisprosessi, johon vaikuttavat erityisesti käytännön kokemus ja vuorovaikutus sekä arvot (Kaisto 2009, 21).

Kaisto (2009, 22) katsoo, että resurssinäkökulmasta Venäjä-osaaminen koostuu muun muassa tiedosta, taidosta, tietotaidosta, kompetenssista ja kyvystä toimia. Esimerkissä 4 Venäjä-osaamisen nähdään kertyvän kognitiivisen, operatiivisen ja affektiivisen komponentin elementeistä (käytännön kokemus, vuorovaikutus ja arvot). Tämän lisäksi Venäjä-osaamiseen nähdään liitettävän muun muassa toimintatapojen ja tapakulttuurin tuntemusta, etenkin liiketoimintakulttuurin ja -ympäristön hallitsemista (substanssiosaamista ja Venäjä-tuntemusta) sekä kielikompetenssia (venäjän kielen taitoa) (Kaisto 2009, 22). Kokonaisuudessaan Kaiston näkemys Venäjä-osaamisesta tukee ajatusta Venäjään liittyvästä kulttuuriosaamisesta.

Kaisto katsoo, että eri alojen näkemykset Venäjä-osaamisen käsitteestä osoittavat Venäjä-osaamisen olevan tilannesidonnainen ja usein subjektiivinen (Kaisto 2009, 22). Tämä heijastaakin ajatusta siitä, että Venäjään liittyvä kulttuuriosaaminen on kontekstuaalista eli asiayhteyteen liittyvää. Kulttuurienvälistä viestintää voi tarkastella laajemmin vaikutelmana, että käyttäytyminen on soveliasta ja tehokasta tietyssä kontekstissa (Spitzberg 2000, 375). Mikä tahansa käyttäytyminen tai kyky on mahdollista arvioida tehokkaaksi yhdessä kontekstissa mutta ei yhtä tehokkaaksi toisessa (emt, 375). Näin ollen Venäjään liittyvä kulttuuriosaaminen on kontekstisidonnainen, ja tiettyjen tietojen ja taitojen tehokkuus vaihtelee kunkin kontekstin mukaan. Tästä syystä myös nähdään, että kulttuuriosaamisessa osaaminen on enemmän kanssatoimijoiden välinen assosiativinen ominaisuus kuin yksilön attribuutti (Lustig & Koester 2003, 65). Toisin sanoen, missä tahansa vuorovaikutuksellisessa viestinnän tilanteessa onnistuneeseen suoritukseen ja sen lopputulokseen vaikuttavat aina oman viestintäkyvyn lisäksi monet muut tekijät, kuten vastapuolen viestintäkyky ja ennakoasenteet, jotka nousevat esille suhteiden luonteesta ja omien intressien tasapainottelemisesta kanssatoimijoiden välillä (Kim 2001, 98). Siispä Venäjään liittyvään kulttuuriosaamisen onnistumiseen vaikuttavat olennaisesti kanssatoimijoiden väliset assosiaatiot toisistaan. Esimerkiksi suomalaisen yrityksen yritysedustajan tarpeeksi korkea titteli voi vaikuttaa positiivisesti vuorovaikutuksen lopputulokseen venäläisen osapuolen kanssa Venäjän-kaupassa (Nevalainen 2017).

Kaiston (2009, 21) kritisoitua Mustajoen vuoden 2007 määritelmää (esimerkki 2) Mustajoki (2010, 44) toi keskusteluun uuden Venäjä-osaamisen käsitteen määritelmän. Artikkelissaan *Vielä Venäjä-osaamisesta* Mustajoki (2010, 44) jakaa Venäjä-osaamisen kahteen päälohkoon: praktiseen (käytännölliseen) Venäjä-osaamiseen sekä ”tieteelliseen (tutkimukselliseen) Venäjä-osaamiseen” (Mustajoki 2010, 44). Käytännön Venäjä-osaamisella Mustajoki tarkoittaa seuraavaa:

(5) Käytännön Venäjä-osaaminen on liikemiesten, poliitikkojen, virkamiesten ja tavallisten kansalaisten tietotaitoa, jota voidaan hyödyntää kanssakäymisessä venäläisten kanssa (Mustajoki 2010, 44).

Tämän lisäksi Mustajoki sisältää käytännön Venäjä-osaamisen käsitteeseen kognitiivisia ja operationaalisia komponentteja, kuten viestintäkykyä, ymmärrystä, Venäjä-tuntemusta (kulttuurin ja historian tuntemusta), venäjän kielen taitoa ja subjektiivisen kulttuurin tuntemusta (Mustajoki 2010, 44). Vaikka affektiivisen komponentin elementtejä ei ole erikseen korostettu, jo esimerkiksi 5 esitetty kanssakäyminen venäläisten kanssa viittaa Venäjään liittyvään kulttuuriosaamiseen. Kulttuuriosaamisessa korostuukin nimenomaan kulttuurienvälinen viestintä ihmisten kanssa (Deardorff 2006, 247–248). Pääasiassa kulttuuriosaamista voidaan saavuttaa eri kulttuurien edustajien kanssa käydyllä vuorovaikutuksella, joka johtaa positiivisiin suhteisiin sekä vilpittömiin ja avoimiin keskusteluihin (Johnson & Johnson 2015,

108). Venäjään liittyvää kulttuuriosaamista voidaan siis kerryttää ensisijaisesti venäläisten kanssa käydyn vuorovaikutuksen kautta, mikä mahdollistaa vastapuolen asenteiden, tapojen, normien ja muiden kulttuuristen erikoispiirteiden sisäistämisen.

Sen sijaan ”tieteellisen (tutkimuksellisen) Venäjä-osaamisen” Mustajoki määrittelee seuraavasti:

(6) Tieteellinen Venäjä-osaaminen on suomalaisten tutkijoiden vaikuttavuutta ja näkyvyyttä globaalissa Venäjä-tutkimuksen kentässä (Mustajoki 2010, 44).

”Tieteellisen (tutkimuksellisen) Venäjä-osaamisen” käsite voidaan selkeyttää, kun se kirjoitetaan auki sanaliittona seuraavasti: ”tieteellinen (tutkimuksellinen) osaaminen, joka liittyy Venäjään”. Näin huomio kiinnittyy uuteen muodostuneeseen käsitteeseen: tieteelliseen osaamiseen. Tieteellinen osaaminen on oma käsitteensä, johon liitetään menetelmät ja tieteellinen kommunikointi (Soini & Pyhältö 2006, viitattu Pyhältö & Soini 2008, 139). Tieteellinen osaaminen liittyy siis kykyyn tuottaa tieteellistä aineistoa. Kommunikointia ei tässä tule sekoittaa vuorovaikutusvalmiuksiin, jotka nähdään kuuluvan tutkijan yleisiin meta-valmiuksiin (emt., 139), johon myös Venäjään liittyvä kulttuuriosaaminen sisältyisi.

Tieteellinen osaaminen on myös tutkimusosaamisen alakäsite, jonka eräitä valmiuksia on rakentaa uutta tietoa (emt., 139). Uuden Venäjään liittyvän tiedon rakentaminen liittyy siis tutkijoiden tutkimusosaamiseen ja heidän olemassa olevaan tietovarantonsa, Venäjä-asiantuntemukseen. Tutkijoiden tutkimusosaaminen ja Venäjä-asiantuntemus ovatkin niitä tekijöitä, joita voidaan pitää tutkijan vaikuttavuutena ja näkyvyytenä Venäjä-tutkimuksen kentässä (vrt. esimerkki 6). Esimerkki 6 liittyy siis tiiviisti tutkijoiden Venäjä-asiantuntemukseen ja käytännön kykyyn suorittaa tutkimusta eikä kykyyn toimia Venäjällä ja/tai venäläisten kanssa.

Seppänen (2010) esittää *Venäjä: vanha tuttu, vaan niin vieras: Suomen naapurikuvan todet, luulot ja harhat* -kirjassaan, että Venäjä-osaamisen ydin on subjektiivisen kulttuurin tuntemuksessa:

(7) Olen lähtenyt purkamaan vyyhtiä sisältä päin, venäläisyyden, mentaliteetin, ajattelutavan ja arvomaailman tuntemisesta menestyksen edellytyksenä (...). Menestys tähtäimessä edellyttää suomalaiselta Venäjän-kauppiaalta ja yleensä Venäjän markkinoilla toimivalta tietopohjaista ymmärrystä itse maasta, sen historiasta ja kulttuurista sekä kokemuspohjaista näkemystä siitä, miten pitäisi toimia venäläisessä ilmapiirissä ja olosuhteissa venäläisten ihmisten kanssa. (Seppänen 2010, 194–195, 198–199.)

Seppänen korostaa Venäjä-osaamisessa subjektiivisen kulttuurin merkitystä. Seppänen määrittelemässä Venäjään liittyvässä kulttuuriosaamisessa ollaan ensisijaisesti kiinnostuttu subjektiivisen kulttuurin tuntemuksesta. Subjektiivisen kulttuurin tuntemuksen nähdään johtavan todennäköisemmin kulttuuriosaamiseen (Bennett 1998, 3). Kulttuurienvälinen viestintä koskee sitä prosessia, jonka kautta jaetut merkitykset ovat luotu yhdessä yhteistoininnan tuloksena (Condon 2015, 451). Nämä jaetut merkitykset ovat suoraan subjektiivisen kulttuurin vaikutuksen alaisia. Se siis käsittää kulttuuriset oletukset, odotukset ja käyttäytymiset, jotka ovat niin syvälle juurtuneita, että ne on helppo kuvitella osana ihmisluontoa. Kulttuurienvälisessä viestinnässä huomio ei siten kiinnity objektiiviseen kulttuuriin, joka sisältää materiaalisen kulttuurin (kuten taide, kirjallisuus, ruoka, arkkitehtuuri, taltioitu historia). (Condon 2015 451.) Kaiken kaikkiaan esimerkissä 7 Seppänen katsoo Venäjä-

osaamisen menestyksen koostuvan kognitiivisen ja operatiivisen komponentin tekijöistä, joita ovat muun muassa subjektiivisen kulttuurin tuntemus, Venäjä-tuntemus sekä käytännön kyky toimia venäläisten kanssa. Seppäsen mainitsema kyky toimia venäläisessä ilmapiirissä ja olosuhteissa on myös mahdollista tulkita kykyä toimia Venäjällä (esimerkki 7). Näin ollen Seppäsen näkemys Venäjä-osaamisesta viittaa Venäjään liittyvään kulttuuriosaamiseen kokonaisuudessaan sisältäen kyvyn toimia Venäjällä ja/tai venäläisten kanssa.

Pohjois-Karjalan maakuntaliiton (2010) *Pohjois-Karjalan strategia 2030* -maakuntasuunnitelmassa Venäjä-osaaminen määritellään kykyä toimia Venäjällä sekä erinä kognitiivisen komponentin elementteinä:

(8) Venäjä-osaamisen voi määritellä sisältävän paitsi tietämyksen ja taidon toimia jollakin erityisalalla Venäjällä (nk. substanssiosaaminen), myös venäjän kielen, kulttuurin ja laajemmin venäläisen yhteiskunnan tuntemuksena (Pohjois-Karjalan maakuntaliitto 2010, 39).

Esimerkin 8 Venäjä-osaamisen määritelmästä voidaan havaita operatiivisen komponentin tekijöitä, kuten kykyä toimia Venäjällä (substanssiosaamisen rinnalla). Kyky toimia uudessa Venäjän sosiokulttuurisessa ympäristössä sisältää enemmän tai vähemmän kulttuurienvälistä viestintää, mikä tukee ajatusta Venäjään liittyvästä kulttuuriosaamisesta. Tämän lisäksi esimerkiksi 8 korostetaan muita kognitiivisen komponentin elementtejä, kuten Venäjä-tuntemusta (kulttuurin ja yhteiskunnan) ja kielikompetenssia.

Seuraavan näkökulman Venäjä-osaamisen käsitteeseen tuo Venäjän-kaupan parissa työskennellyt Olavi Filppula (2012, 92). *Vie osaaminen kartalle: Venäjän ja itäisen Euroopan alueasiantuntijuutta etsimässä* -julkaisussa Venäjä-osaaminen nähdään koostuvan affektiivisen komponentin tekijöistä ja kyvystä toimia venäläisten kanssa:

(9) Keskeistä tässä Venäjä-osaamisessa on asenne, halu, uteliaisuus ja rohkeus toimia venäläisten kanssa (Filppula 2012, 106).

Esimerkin 9 määritelmän lisäksi Filppula näkee Venäjä-osaamisessa tärkeäksi sellaisia kulttuuriosaamiseen liittyviä kognitiivisen, operationaalisen ja affektiivisen komponentin elementtejä, kuten venäjän kielen taitoa, viestintätaitoa, kaupallisen alan kokemusta, substanssiosaamista (sis. myös ymmärrystä venäläisten yritysten päätöksentekoprosessista), kykyä toimia Venäjällä ennakkoluulottomasti sekä laajaa Venäjä-tuntemusta (sis. liiketoimintaympäristön tuntemuksen) (Filppula 2012, 105–106). Myös esimerkissä 9 esitetty rohkeus toimia venäläisten kanssa viittaisi Venäjään liittyvään kulttuuriosaamiseen.

Mustajoki (2013) esittää uuden Venäjä-osaamisen määritelmän julkaisussa *Vie osaaminen yhteiskuntaan: Venäjän ja itäisen Euroopan tuntemuksen uudet suuntaviivat*. Tässä määritelmässä Mustajoki näkee Venäjä-osaamisen ammattialan edustajan kykyä toimia venäläisten kanssa:

(10) [Venäjä-osaaminen] on liikemiesten ja muiden elinkeinoelämän edustajien tietotaitoa, jonka he ovat hankkineet monivuotisen kokemuksen kautta. Julkisella sektorilla on omat Venäjä-osaajansa, jotka toimivat ministeriöissä, kunnissa, maakunnallisissa organisaatioissa ja kansalaisjärjestöissä. Heillekin on kertynyt käytännön yhteistyön tuloksena arvokasta tietoa siitä, miten venäläisten kanssa kannattaa toimia. (Mustajoki 2013, 12.)

Kyky toimia venäläisten kanssa heijastaa sekä operatiivista komponenttia että laajemmin kulttuurienvälistä viestintää. Venäjään liittyvää kulttuuriosaamista voidaan siis saavuttaa monivuotisen kokemuksen kautta käytännön yhteistyön tuloksena. Myös kognitiivisen komponentin elementtejä on nostettu esille. Esimerkiksi subjektiivisen kulttuurin tuntemukseen viittaisi käytännön yhteistyön tuloksena saavutettu ymmärrys siitä, kuinka venäläisten kanssa tulee toimia. Esimerkin 10 määritelmä vastaa läheisesti Mustajoen käytännön Venäjä-osaamisen määritelmää (vrt. esimerkki 5) vuodelta 2010.

Tämän tutkimuksen viimeisen Venäjä-osaamisen määritelmän esittää Timo Laukkanen (2013) samaisessa *Viie osaaminen yhteiskuntaan: Venäjän ja itäisen Euroopan tuntemuksen uudet suuntaviivat* -julkaisussa. Hän näkee, että

(11) Venäjä-osaaminen ei ole mystiikkaa, vaan yksinkertaisesti tietoon perustuvaa ammattitaitoa ja osaamista, jota täydentää kokemuksen mukanaan tuoma kyky hallittuun riskinottoon (Laukkanen 2013, 91).

Esimerkin 11 määritelmä heijastaa Venäjä-osaamisessa toiminnallista aspektia, johon sisältyy muun muassa substanssiosaamista sekä kokemuksen kautta saavutettua kykyä riskinottoon. Esimerkkiä 11 ei tällaisenaan voida suoraan johtaa Venäjään liittyvään kulttuuriosaamiseen. Tosin Laukkanen (2013, 86–91) käy läpi tekstissään eräitä kulttuuriosaamiseen liittyviä kognitiivisen, operatiivisen ja affektiivisen komponentin elementtejä, kuten esimerkiksi Venäjä-tuntemusta (kulttuurin ja historian), kielikompetenssia, avointa mieltä, tapakulttuurin tuntemusta ja kokemusta venäläisten kanssa työskentelystä. Nämä Laukkanen näkemykset osaltaan täydentävät esimerkkiä 11 ja ajatusta siitä, että Venäjä-osaamisessa olisi enemmän tai vähemmän kyse venäläisten kanssa toimimisesta. Laajempi konteksti huomioiden esimerkin 11 voi nähdä Venäjään liittyvänä kulttuuriosaamisena, vaikkakin kyseinen tulkintani on myös kyseenalaistettavissa.

Venäjä-osaamisen käsitteen merkityksestä

Tässä artikkelissa olen tutkinut osaamisen käsitteen merkitystä, Venäjään liittyvää osaamista, Venäjä-osaamista kulttuuriosaamisen näkökulmasta, käynyt läpi Venäjä-osaamisen kehitystä ja esittänyt siihen liittyvän keskustelun historiallisen katsauksen 1990–2010. Lisäksi olen analysoinut eri Venäjä-osaamisen määritelmiä vuosilta 2007–2013. Tutkimukseni tarkoituksena oli tulkita eri Venäjä-osaamisen käsitteen määritelmiä vuodelta 2007–2013 kulttuuriosaamisen näkökulmasta käsitetutkimuksen lähestymistavan keinoin. Kun seuraavaksi suoritan yhteenvedon tutkimuksesta ja esitän päätelmät, huomioin varsinaisten esimerkkien lisäksi muut aineistosta esille nousseet Venäjä-osaamisesta esitetyt näkemykset, jotka olen edellä esittänyt esimerkkien jälkeen.

Tutkimuksessa analysoidut Venäjä-osaamisen käsitteiden määritelmät tukevat ajatusta siitä, että Venäjä-osaaminen liittyy kulttuuriosaamiseen. Monien määritelmien rinnalla korostetaan vuorovaikutusta, viestintää tai kykyä toimia venäläisten kanssa. Tämä tukee ajatusta siitä, että niin kulttuuriosaamisessa kuin Venäjä-osaamisessa on kyse ensisijaisesti vuorovaikutuksesta (eri kulttuurin edustajan kanssa). Eräissä määritelmissä katsotaan, että Venäjä-osaamista voidaan kerryttää muun muassa kokemuksen ja vuorovaikutuksen kautta. Muutamassa Venäjä-osaamisen määritelmässä korostetaan myös kykyä toimia Venäjällä.

Vuoden 2007 alussa julkaistiin nähtävästi ensimmäiset Venäjä-osaamisen käsitteen määritelmät julkaisuissa, jotka edustavat tutkimuksen ja opetuksen alaa. Kuten analyysistäni käy ilmi, ensimmäiset Venäjä-osaamisen määritelmät vuodelta 2007 heijastavat pelkästään kognitiivisen komponentin elementtejä, kuten Venäjä-tuntemusta, kielikompetenssia ja subjektiivisen kulttuurin tuntemusta. Ensimmäiset käsitteet ilmestyivät siis yli kymmenen vuotta sen jälkeen, kun keskustelu Venäjä-osaamisen kehityksestä alkoi 1990-luvun puolivälissä. Seuraavan kuuden vuoden aikana (2008–2013) esitettiin ainakin yhdeksän Venäjä-osaamisen määritelmää lisää. Yhtä määritelmää lukuun ottamatta vuodesta 2008 alkaen Venäjä-osaamista ryhdyttiin kuvailemaan ennemmin suorituksen käytännöllistä puolta koskevana kykynä. Toisin sanoen yhteistä lähes kaikille yhdeksälle määritelmille on se, että Venäjä-osaamisen käsitettä ryhdyttiin tarkastelemaan enemmän toiminnallisesta näkökulmasta, taitona. Kun seuraavaksi luettelen Venäjä-osaamisen määritelmään sisällytettyjä elementtejä, otan huomioon vain ne määritelmät, joissa Venäjä-osaamisen käsite on määritelty toiminnallisesta näkökulmasta: kykynä toimia Venäjällä ja/tai venäläisten kanssa. Tarkastelun ulkopuolelle jäävät analysoidut esimerkit 1, 2 ja 6. Lopputulokseen tällä ei kuitenkaan ole merkittävää vaikutusta.

Venäjä-osaamisessa on korostettu seuraavia tiedollisia elementtejä: subjektiivisen kulttuurin tuntemusta, kielikompetenssia, Venäjä-tuntemusta ja muuta kontekstuaalista tietoa, joka liittyy esimerkiksi omaan ammattialaan (substanssiosaamiseen). Venäjä-osaamiseen sisältyvässä Venäjä-tuntemuksessa on korostettu Venäjän kulttuurin, historian ja laajemmin maan/yhteiskunnan tuntemusta. Ammattialaan liittyvissä kontekstuaalisissa tiedoissa korostettiin liiketoimintakulttuurin ja -ympäristön tuntemusta sekä muita kontekstuaalisia tietoja, kuten kaupallisen alan kokemusta sekä ymmärrystä venäläisten yritysten päätöksentekoprosesseista. Yleistettynä voidaan sanoa, että Venäjä-osaamisessa korostuu alasta riippumatta venäjän kielen taito ja Venäjän kulttuurin tuntemus.

Venäjä-osaamiseen liittyvistä operatiivisista taidoista korostettiin erikseen viestintää. Lisäksi korostettiin affektiiviseen komponenttiin sisältyviä tekijöitä, kuten (myönteisiä) asenteita (esimerkiksi uteliaisuutta, ennakkoluulottomuutta, avointa mieltä) Venäjää/venäläisiä kohtaan, arvoja, motivaatiota sekä muita tekijöitä, kuten rohkeutta. Lisäksi Venäjä-osaamiseen nähdään kuuluvan sosiaalisen verkon ylläpitoa. Ensisijaisesti Venäjä-osaamista nähdään tarvittavan liike-elämässä mutta myös virkasuhteessa. Venäjä-osaaminen voi kuitenkin olla tavallisen kansalaisen käytännön taitoa. Yhteenvetona voidaan sanoa, että Venäjä-osaaminen nähdään pääasiassa kulttuurienvälisenä viestintänä, jota tukee oman alan substanssiosaaminen.

Aineistosta nousi esille kaksi määritelmää, joissa sisällytettiin Venäjään kohdistuva tutkimus Venäjä-osaamisen käsitteeseen. Suorittamani käsitetutkimuksen perusteella Venäjä-tutkimusta ei voida perustellusti sisällyttää juuri Venäjä-osaamisen käsitteeseen. Tämä johtuu siitä, että molemmat esimerkit viittaavat vahvasti Venäjään liittyvään (asian)tuntemukseen eikä osaamiseen, joka liittyy Venäjään.

Venäjä-osaamisen suuntaviivat

2000-luvun lopussa nousi keskustelu siitä onko Suomessa Venäjä-osaamista vai ei. Yhden kollektiivisen mielipiteen mukaan Suomessa esiintyy Venäjä-osaamista (Ulkoministeriö 2009a), kun taas toisen mielipiteen mukaan ei esiinny (Helsingin Sanomat 2010). Näkemykset suomalaisten Venäjä-osaamisen tilasta pohjautuvat joko suomalaisten heikkoon venäjän kielen taitoon (Helsingin Sanomat 2010) tai Venäjään kohdistuviin tutkimuksiin (Ulkoministeriö 2009a). Tämän tutkimuksen perusteella voidaan sanoa, että nämä näke-

mykset eivät vielä riitä arvioimaan suomalaisten Venäjä-osaamisen todellista tilaa. Vaikka Venäjä-osaamisessa korostetaan venäjän kielen taitoa, siihen vaikuttavat myös monet muut kognitiiviset, operatiiviset ja affektiiviset tekijät sekä kanssatoimijoiden väliset assosiaatiot toisistaan. Pelkkä kielikompetenssi ei vielä takaa tarpeeksi soveliasta ja tehokasta toimintaa eri kulttuurisissa kontekstissa (Deardorff 2015, 218–219), vaikka kielikompetenssilla on merkittävä rooli kulttuurienvälisessä vuorovaikutuksessa (Hofstede 2001, 425). Toisaalta julkaistujen Venäjä-tutkimusten määrällä ei voi mitata suomalaisten Venäjä-osaamisen tilaa. Tehtyjen Venäjä-tutkimusten osalta ei olekaan perusteltua väittää, että Suomessa esiintyy Venäjä-osaamista, vaikka onkin perusteltua väittää, että Venäjä-(asian)tuntemusta esiintyy. Todettakoon kuitenkin, että Venäjä-osaamisella ja Venäjä-tutkimuksella on yhteys toisiinsa. Koska Venäjä-tuntemus sisältyy Venäjä-osaamisen käsitteeseen (kuvio 2), Venäjään kohdistuva tutkimus liittyy Venäjä-osaamisen käsitteeseen Venäjä-tuntemuksen käsitteen kautta.

Kaiken kaikkiaan voidaan todeta, että Venäjä-osaamisen käsitettä on melko vaivatonta käyttää Venäjä-tuntemuksen synonyyminä, sillä Venäjä-osaamisen käsite on abstrakti, epä-määräinen, laajalti levinnyt ja relevantti Suomen taloudelliselle, poliittiselle ja kulttuuriselle kehitykselle. Koska Venäjä-osaamisen keskustelussa raja Venäjä-osaamisen ja -tuntemuksen käsitteiden välillä on paikoin hämärtynyt, kyseisten käsitteiden ja kontekstin välisen yhteyden kriittinen tarkastelu on välttämätön osa onnistunutta tulkintaa. Osaltaan tämä tutkimus tuo lisäarvoa lukijoiden tulkintapotentiaalin kehittämiseksi Venäjä-osaamisesta ja selventää Venäjä-osaamisen monia merkityksiä.

Viitteet

- 1 Käytän tutkimuksessani tietoisesti sanaa tietotaito, vaikka eräät (vrt. Niiniluoto 1997, 53; Kielitoimiston sanakirja 2018, s.v. tietotaito) suosittelivat taitotieto-sanan käyttöä. Perustelen tietotaito-sanan käyttöä sillä, että suomen kielioppisääntöjen mukaan (VISK 2004, § 408) yhdyssanan edusosa määrittelee sen luokan, johon yhdyssana kuuluu. Näin ollen tietotaito-sanan edusosa taito-sana määrittelee tietotaidon kuuluvan osaamisen kanssa samaan luokkaan taidoksi.
- 2 Maanantaiseuran julkaisu *Itämeren vuorovaikutus - Suomen tulevaisuuskuivia* julkaistiin vuonna 1993.

Lähteet

- Bennett, Janet M. (2009), Cultivating Intercultural Competence: A Process Perspective. – *The Sage Handbook of Intercultural Competence*. Ed. Darla K. Deardorff. Los Angeles: Sage Publications, Inc, 121–140.
- Bennett, Milton J. (1998), Intercultural Communication: A Current Perspective. – *Basic Concepts of Intercultural Communication: Selected Readings*. Ed. Milton J. Bennett. Yarmouth: Intercultural Press, 1–34.
- Brighton, Christopher (2013), *Socio-Cultural Values in the Development of Intercultural Communication Competence*. New York: Peter Lang.
- Condon, John (2015), Intercultural Communication, Definition of. – *The Sage Encyclopedia of Intercultural Competence: 2*. Ed. Janet M. Bennett. Thousand Oaks: Sage Publications, 450–453.

- Cupach, William R. & Imahori, T. Todd. (1993), Identity Management Theory: Communication Competence in Intercultural Episodes and Relationships. – *Intercultural Communication Competence*. Ed. Richard L. Wiseman, Jolene Koester. Newbury Park: Sage, 112–131.
- Deardorff, Darla K. (2015), Definitions: Knowledge, Skills, Attitudes. – *The Sage Encyclopedia of Intercultural Competence: 1*. Ed. Janet M. Bennett. Thousand Oaks: Sage Publications, 217–220.
- Deardorff, Darla K. (2009). *The Sage Handbook of Intercultural Competence*. Ed. Darla K. Deardorff. Los Angeles: Sage Publications, xi–xiv.
- Deardorff, Darla K. (2006). Identification and Assessment of Intercultural Competence as a Student Outcome of Internationalization. – *Journal of Studies in International Education* 10:3, 241–266.
- Filppula, Olavi (2012), Venäjän toimintaympäristön haasteita ja tulevaisuudennäkymiä. – *Vie osaa-minen kartalle: Venäjän ja itäisen Euroopan alueasiantuntijuutta etsimässä*. Toim. Iris Virtasalo, Jouni Järvinen, Satu Rautuma, Kaisla Suokas, Niina Tenhio. Helsinki: Helsingin yliopisto, 92–113.
- Giddens, Anthony & Sutton, Philip W. (2013), *Sociology*. 7th ed. Cambridge: Polity.
- Helsingin Sanomat (2010), Eduskunta huolestui venäjäntaidoista. – *Helsingin Sanomien verkkopalvelu*. <http://www.hs.fi/kotimaa/art-2000004774768.html>
- Helsingin Sanomat (2006), Venäjän-tuntemusta tarvitaan yhä. – *Helsingin Sanomien verkkopalvelu*. <http://www.hs.fi/mielipide/art-2000004418245.html>
- Hofstede, Geert (2001), *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations*. 2nd ed. Thousand Oaks: Sage.
- Häkkinen, Kaisa (1990), *Nyky-suomen sanakirja: [6] Etymologinen sanakirja*. 3. painos. Toim. Kaisa Häkkinen. Porvoo: WSOY.
- Jefremova, Tatjana (2006), *Sovremennyi tolkovyi slovar russkogo jazyka: V treh tomah: okolo 160 000 slov. 1. tom, A-L*. Red. Tatjana F. Jefremova. Moskova: Astrel.
- Johnson, David W. & Johnson, Roger T. (2015), Competition and Cooperation. – *The Sage Encyclopedia of Intercultural Competence: 1*. Ed. Janet M. Bennett. Thousand Oaks: Sage Publications, 107–109.
- Jänis-Isokangas, Ira (2017), *Korkeakoulu-yhteistyötä Venäjän kanssa: Arviointi CIMOn rahoittamista Venäjä-toiminnoista*. Opetushallituksen internet-sivut. Raportit ja selvitykset 2017:3a. Opetushallitus. http://www.oph.fi/julkaisut/2017/korkeakoulu-yhteistyota_venajan_kanssa
- Kaisto, Virpi (2009), Epämääräinen Venäjä-osaaminen. – *Tieteessä tapahtuu* 27:8, 20–26.
- Karhunen, Päivi; Kosonen, Riitta & Paajanen, Malla (2003), *Gateway-käsitteen elinkaari Venäjän-matkailussa: Etelä-Suomi Pietarin-matkailun väylänä*. Helsinki: Helsingin kauppar korkeakoulu.
- Kielitoimiston sanakirja (2018), Kotimaisten kielten keskus. *Kotimaisten kielten keskuksen internet-sivut* <http://www.kielitoimistonsanakirja.fi/>
- Kim, Young Yun (2015), Integrative Communication Theory. – *The Sage Encyclopedia of Intercultural Competence: 2*. Ed. J.M. Bennett. Thousand Oaks: SAGE Publications, 438–441.
- Kim, Young Yun (2001), *Becoming Intercultural: An Integrative Theory of Communication and Cross-Cultural Adaptation*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Kivinen, Markku (2003), Miksi Venäjä vaivaa ja kiehtoo? – *Lapin yliopiston yhteisölehti kide* 6 <https://www.ulapland.fi/loader.aspx?id=04cb5ab7-c058-4768-a7c8-16afa9e05f64>
- Koivumaa, Katariina & Valtonen, Timo (1990). *Suomen Neuvostoliiton kauppa ja muuttuva ympäristö*. Helsinki: Neuvostoliittoinstituutti.
- Koski, Hannu (toim.) (1997), *Knowledge is Knowing How: Finnish Expertise in the Russian Federation*. Helsinki: Edita.
- Kotilainen, Lari & Varteva, Annukka (2005), Kielipoliisiasiaosaston yhteenkirjoittamisohjeet. – *Kielipoliisin käsikirja*. Toim. Pirkko Muikku-Werner. Helsinki: Tammi, 89–110.
- Kuusi, Osmo, Smith, Hanna & Tiihonen, Paula (toim.) (2007), *Venäjä 2017: Kolme skenaariota*. Helsinki: Eduskunnan Tulevaisuusvaliokunta https://www.eduskunta.fi/FI/tietoaeduskunnasta/julkaisut/Documents/tuvj_2+2007.pdf
- Mustajoki, Arto (2013), Suomen Venäjä-osaaminen parempaan käyttöön. – *Vie osaaminen yhteiskuntaan: Venäjän ja itäisen Euroopan tuntemuksen uudet suuntaviivat*. Toim. Iris Virtasalo, Maarit Elo-Valente, Jouni Järvinen, Laura Quist, Anna-Maria Salmi. Helsinki: Helsingin yliopisto, 12–19.
- Mustajoki, Arto (2010), Vielä Venäjä-osaamisesta. – *Tieteessä tapahtuu* 28:1, <https://journal.fi/tt/article/view/2656>.
- Mustajoki, Arto (2007), *Yliopistojen Venäjä-yhteistyön ja Venäjä-osaamisen kehittäminen*. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:11. Helsinki: Opetusministeriö, koulutus- ja tiedepolitiikan osasto.

- Laukkanen, Timo (2013), Venäjä-osaamista ei pidä mystifioida. – *Vie osaaminen yhteiskuntaan: Venäjän ja itäisen Euroopan tuntemuksen uudet suuntaviivat*. Toim. Iris Virtasalo, Maarit Elo-Valente, Jouni Järvinen, Laura Quist, Anna-Maria Salmi. Helsinki: Helsingin yliopisto, 86–91.
- Lustig, Myron W. & Koester, Jolene (2003), *Intercultural Competence: Interpersonal Communication Across Cultures*. 4. painos. Boston: Allyn and Bacon.
- Mikkola, Olli-Matti, Bloigu, Katia & Karhunen, Päivi (2009), *Venäjä-osaamisen luonne ja merkitys kansainvälisissä suomalaisyrityksissä*. Kansainvälisten markkinoiden tutkimuskeskus. Helsinki: Helsingin kauppakorkeakoulu.
- Moitus, Sirpa & Tuomikoski, Paula (1996), *Suomen Venäjä-osaaminen: tietoja hallinnon, tutkimuksen ja koulutuksen Venäjä-osaajista*. Toim. Sirpa Moitus & Paula Tuomikoski. Helsinki: Edita.
- Mönkkönen, Kaarina & Roos, Satu (2010), *Työyhteisötaidot*. 2. painos. Kuopio: Unipress.
- Nevalainen, Arja (2017), Haastattelu19.4.2017. Haastattelija Kari Bogdanoff.
- Niiniluoto, Ilkka (1997), *Informaatio, tieto ja yhteiskunta: filosofinen käsitteanalyysi*. 6. painos. Hallinnon kehittämiskeskus. Helsinki: Edita.
- Nuutinen, Olavi (1976), *Suomen teonnimirakenteista*. Stockholm: Finska institutet, Stockholms universitet.
- Ollus, Simon-Erik (2008), *Venäläinen kapitalismi ja Suomi*. Helsinki: Taloustieto Oy.
- Opetusministeriö (1995), *Venäjää koskevan opetuksen ja tutkimuksen tavoiteohjelman ohjausryhmän muistio*. Opetusministeriön työryhmien muistioita 1995:5. Helsinki: Opetusministeriö.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (1998), Hirvi: Suomalaisten Venäjä-osaamista parannettava. – *Opetus- ja kulttuuriministeriön internet-sivut* http://www.minedu.fi/OPM/Tiedotteet/1998/6/hirvi_suomalaisen_venajaosaamista_parannettava?lang=en&extra_locale=fi
- Pohjois-Karjalan maakuntaliitto (2010), *Pohjois-Karjalan strategia 2030: maakuntasuunnitelma, 127*. Joensuu: Pohjois-Karjalan maakuntaliitto. http://pohjois-karjala.fi/documents/557926/992658/127+Pohjois-Karjalan+strategia+2030_maakuntasuunnitelma.pdf/74740bf8-fcf2-4dca-a8a0-5f9bf627e0ad
- Pyhältö, Kirsi & Soini, Tiina (2008), Tohtoriopiskelijasta tieteelliseksi asiantuntijaksi. – *Hyvä tohtori Tohtorikoulutuksen rakenteita ja prosesseja*. Toim. Anna R. Nummenmaa, Kirsi Pyhältö & Tiina Soini. Tampere: Tampere University Press.
- Rantaniemi, Mare (2003), Venäjä-toiminnot ja -yhteistyö Lapin Yliopistossa? – *Lapin yliopiston yhteisölehti kide* 6, <https://www.ulapland.fi/loader.aspx?id=04cb5ab7-c058-4768-a7c8-16afa9e05f64>
- Rekolainen, Jaana (2017), Venäjä-osaamista – onko sitä? – *Aducate by UEF blogi* <https://weaducate.wordpress.com/2017/04/13/venaja-osaamista-onko-sita/>
- Sadeniemi, Matti (1990), *Nyky-suomen sanakirja*. 3. Osat 5-6: S-Ö. 12. painos. Toim. Matti Sadeniemi. Porvoo: Helsinki: WSOY.
- Sallinen, Aino (2016), Sähköpostitiedonanto Kari Bogdanoffille 3.10.2016.
- Seppänen, Esa (2010), *Venäjä: vanha tuttu, vaan niin vieras: Suomen naapurikuvan todet, luulot ja harhat*. Helsinki: Tammi.
- Spitzberg, Brian H. (2000), A Model for Intercultural Communication Competence. – *Intercultural Communication: A Reader*. 9th edition. Ed. Larry A. Samovar & Richard E. Porter. Belmont: Wadsworth Publishing, 375–387.
- Takala, Tuomo & Lämsä, Anna-Maija (2001), Tulkitseva käsitetutkimus organisaatio- ja johtamistutkimuksen tutkimusmetodologisena vaihtoehtona. – *Liiketaloudellinen Aikakauskirja* 3, 371–390.
- Tuomikoski, Paula (1996), Taxis – uusia näköaloja suomalaiselle Venäjä-osaamiselle. – *Suomen Venäjä-osaaminen: tietoja hallinnon, tutkimuksen ja koulutuksen Venäjä-osaajista*. Toim. Sirpa Moitus & Paula Tuomikoski. Helsinki: Edita, 87–100.
- Ulkoministeriö (2009a), Venäjä-osaamista syvennettävä. *Ulkoasiainministeriön internet-sivut*. <http://formin.finland.fi/public/default.aspx?contentid=181614&nodeid=17384&contentlan=1&culture=fi-FI>
- Ulkoministeriö (2009b), *Venäjä-toimintaohjelma: Valtioneuvoston periaatepäätös 16.4.2009*. Helsinki: Ulkoasiainministeriö, Venäjän yksikkö. <http://formin.fi/public/default.aspx?contentid=326236&nodeid=17384&contentlan=1&culture=fi-FI>
- Uusi Suomi (2008), Suomeen puuhataan Venäjä-osaamiskeskusta. – *Uusi Suomi -lehden internet-sivut*, <https://www.uusisuomi.fi/kotimaa/14734-suomeen-puuhataan-venaja-osaamiskeskusta>
- VISK (2004), *Iso suomen kielioppi. Verkkoaversio*. Toim. Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen & Irja Alho. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden

Seura, <http://scripta.kotus.fi/visk/>

Ward, Colleen & Wilson, Jessie (2014). Conceptualizing, Measuring and Predicting Intercultural Competence. – *Intercultural Communication Competence: Conceptualization and its Development in Cultural Contexts and Interactions*. Ed. Dai Xiaodong & Chen Guo-Ming. New Castle: Cambridge Scholars Publishing, 41–68.

Yleinen suomalainen asiasanasto (2018), *Suomalaisen sanasto- ja ontologiapalvelun Finton internet-sivut*, <https://finto.fi/ysa/fi/>

Yleinen suomalainen ontologia (2018), *Suomalaisen sanasto- ja ontologiapalvelun Finton internet-sivut*, <https://finto.fi/yso/fi/>